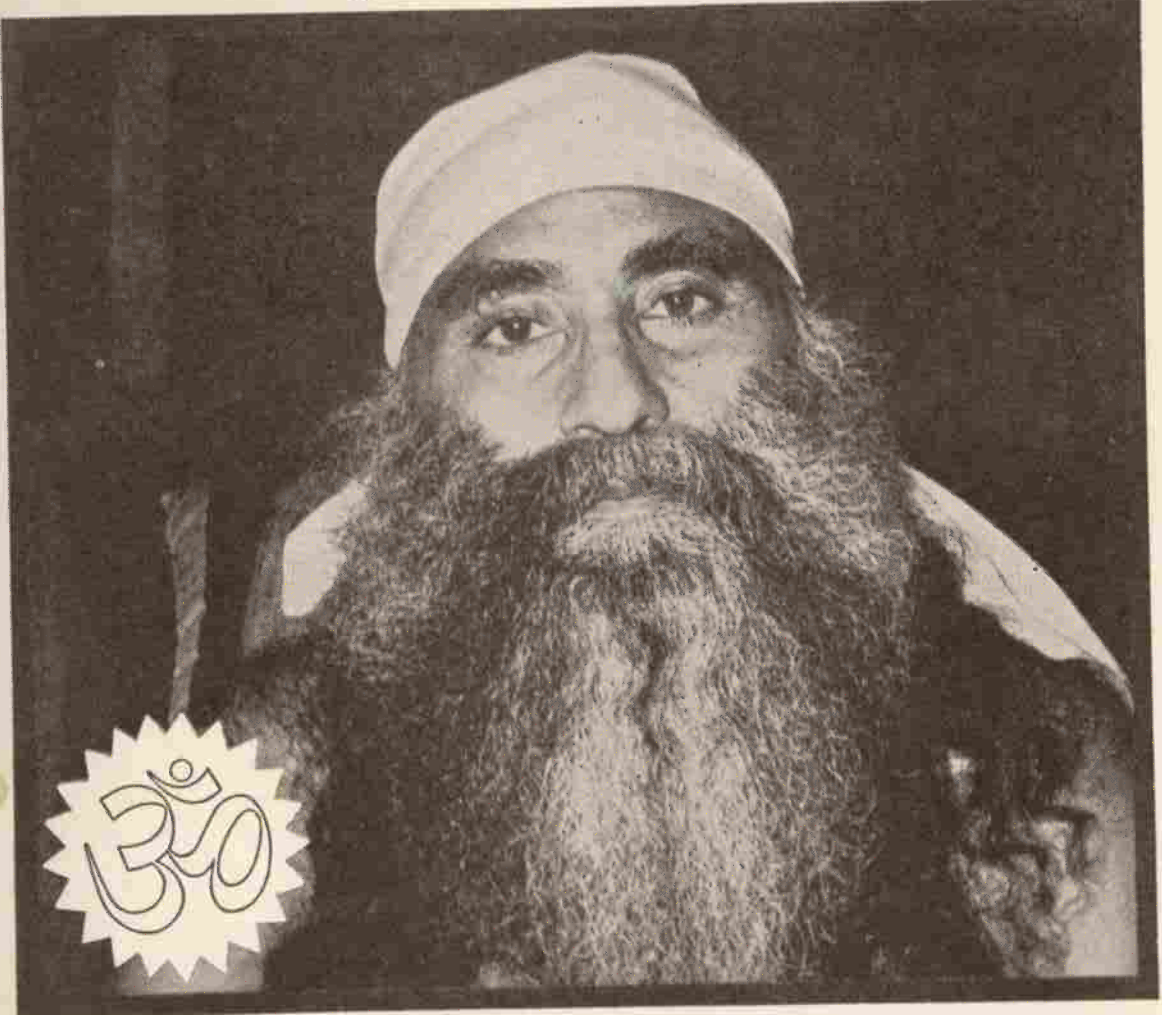

॥ तस्य वाचकः प्रणवः ॥

रुतभिरा

जहुजन हिताय-जहुजन सुभाय

'योग'लिक्षा लावीओ, 'लिक्षु'जनी गुरुधार;
मुमुक्षु जइर पामशे, सौनो मुजमां भाग.

વિદાય-સન્માન-પત્ર

પરમ ગુરુપ્રેમીશ્રી ભરતભાઈ એમ. દેસાઈ.

આપ અમેરિકા જવા વિદાય થઈ રહ્યા છો તે અમારે માટે અતિ વસતી વિદાય છે પરંતુ સાથે સાથે એ વાતનો આનંદ પણ છે કે :

પ. પૂ. ગુરુદેવના અખંડ તૃપ્તિકારક પ્રેરણાના પીયૂષ પીને તથા તેઓશ્રીના શુભ હસ્તે પીક પર અક્ષયસંયમનો ભાથો ખંધાવીને આપણા ઓમ પરિવારના બહુબનહિતાય-બહુબન સુખાયના પરમ ક્ષેત્રને લઈને જઈ રહ્યા છો.

ઘનઘોર અને ઘટાટોપ વાદળોને ચીરીને જેમ સૂર્ય બહાર નીકળે જ છે, તમારાં સત્કાર્યોનો પ્રકાશ અતિ ગીચ, ગંદા અને અંધકાર ભર્યા પૃષ્ઠે પૃષ્ઠાને તેમ પ્રકાશિત કરશે જ. “તારી જે હાક સુણી કોઈ ન આવે તો એકલો જાને રે” એવા તમારા ભીષણ સંકલ્પમાં તમે એકલા નથી, અમે સૌ સાથે જ છીએ તેની ખાતરી આપીએ છીએ.

પ. પૂ. ગુરુદેવના અને અમારા સૌના પ્રતિનિધિ તરીકે તમે જઈ રહ્યા છો પણ અમને જાણે અમે જ જઈ રહ્યા હોઈએ એવો આનંદ થઈ રહ્યો છે.

ઓમ પરિવાર વતી;
(નીચે સહીઓ છે.)

સુ. અમદાવાદ
તા. ૧૦-૮-૮૬

ઓમ પરિવાર વતી પ. પૂ. ગુરુદેવ

શ્રી યોગલિક્ષુણ્ણી સ્વહસ્તે વિદાય-સન્માન-પત્ર-પ્રસાદી આપી.

શ્રીકૃષ્ણભરણી

(શ્રીકૃષ્ણભરણી એટલે અનુભવયુક્ત સત્યથી ભરેલું)

(અહુજન હિતાય-અહુજન સુખાય)

અંક : ૩

વર્ષ : ૩

માનદ્ તંત્રી : નૈપથ વ્યાસ

: લવાજમના દર :

વાર્ષિક સભ્ય (ભારતમાં) રૂ. ૭-૦૦
આહવાનસભ્ય ,, રૂ. ૨૦૦-૦૦
વાર્ષિક સભ્ય (પરદેશમાં) ૭ ડોલર
આહવાનસભ્ય ,, ૨૦૦ ડોલર

પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિક્ષુજી
સાથેનાં સંસ્મરણો તથા પ્રેરક
પ્રસંગો આવકાર્ય છે.

- તંત્રી

: લવાજમ મોકલવાનું સ્થળ :

(૧) ડૉ. સોમાભાઈ એ. પટેલ
૧-અ, પદ્મવડનગર, સેન્ટ ટ્રેવિસી હાઈસ્કૂલ
રોડ, નારણપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૩.

(૨) શ્રી નૈપથ સી. વ્યાસ
૩, ગંગાધર સોસાયટી, રામબાગ પાછળ,
મહાનગર, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૮.

સૂચના : લવાજમ ચેક દ્વારા અથવા મન્નીઓર્ડર
દ્વારા મોકલવું. સાથે આપનું પૂરું
નામ અને સરનામું શુદ્ધ અક્ષરોમાં
લખી મોકલવું.

તા. ૩૧-૩-૮૭ પહેલાં આહવાન સભ્ય થનારને રૂ. ૨૦ની કિંમતનાં ઓ. પ્રે. પ. ટ્રસ્ટ
દ્વારા પ્રકાશિત ગુરુમહિમા, ઇશ્વર દર્શન અને ઓમપરિવાર નામનાં પુસ્તકો ભેટ તરીકે
આપવામાં આવશે.

સભ્યો અને આહવાન સભ્યો નોંધવાનો પ્રયત્ન કરવો
એપ્રિલ એક ગુરુસેવાનો પ્રકાર જ છે.

મુક્તા

(પાતંજલ યોગદર્શન - સમાધિપાદ)

- યોગભિક્ષુ

[પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિક્ષુ દ્વારા આવેળાવેલ 'મુક્તા' પુસ્તકમાંથી સાબાર]

ગયા અંકમાં આપણે સમાધિપાદનું સત્તરમું સૂત્ર સમજી રહ્યા હતા. સત્તરમું સૂત્ર છે :

વિતર્કવિચારાનન્દાસ્મિતાનુગમાત્ સંપ્રજ્ઞાતઃ
॥૧૭॥

ભાવાર્થ :- વિતર્ક, વિચાર, આનંદ અને અસ્મિતાનો સહારો લઈને જે એકાગ્રતા કરવામાં આવે છે તેને સંપ્રજ્ઞાત સમાધિ કહે છે.

તો, વિતર્ક, વિચાર અને આનંદ એ ત્રણ પ્રકારની એકાગ્રતાને આપણે ખૂબ સારી રીતે સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો. 'વિતર્ક' કે જેમાં સ્થૂળ પદાર્થ પર વિશેષ તર્ક કરીને એકાગ્ર થઈ જવાનું છે, તેના છેલ્લા પરિણામ સુધી પહોંચી જવાનું છે; 'વિચાર'માં વિશેષ તર્ક તો કરવાનો જ છે પરંતુ સૂક્ષ્મ પદાર્થ પર. આ બંનેને આપણે ઘડા અને થરીરના ઉદાહરણથી સમજ્યા હતા. અને આ સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ તે બંને 'હું' નહીં તેની પ્રતીતિ થયા પછી પ્રાતિ-ભ્રમણારહિત થયેલા આપણે અનહદ આનંદમાં આવી ગયા; આનંદમાં, આનંદઉર્ગમમાં એકાગ્ર થઈ એ થઈ આનંદસમાધિ, આનંદસમાપત્તિ.

ત્યાર પછી ચોથી આવે છે અસ્મિતાસમાપત્તિ. હવે તેને સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

એમાં નથી તો વિતર્ક કે વિચાર કે આનંદ. પરંતુ તે આનંદ અવસ્થામાં ને અવસ્થામાં આગળ વધતાં વધતાં, કેવળ 'અસ્મિતા'. 'અસ્મિ-અસ્મિ' = છું છું છું; એમ કેવળ અસ્તિત્વનું જ ભાન : હવેનું તેનું નામ અસ્મિતા સમાધિ'. આ ચાર પ્રકારની સમાધિ સત્તરમા સૂત્રમાં વર્ણવવામાં આવી અને એ ચારેય સમાધિને 'સંપ્રજ્ઞાત' વિભાગમાં મૂકવામાં આવી.

આ ચાર પ્રકારનો સહારો લઈને, આ ચાર પ્રકારની એકાગ્રતાનો આશ્રય લઈને, વૃત્તિઓ એકાગ્ર થઈ જાય છે તે અવસ્થાને સંપ્રજ્ઞાત સમાધિ કહેવામાં આવે છે. તો, સંપ્રજ્ઞાત સમાધિના આ ચાર વિભાગમાં ચોથો 'અસ્મિ' છે. તે શબ્દ મહાવાક્યમાં આવે છે, "અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ"; એટલે કે અહમ્ (હું)+બ્રહ્મ+અસ્મિ (છું), એટલે કે હું બ્રહ્મ છું. આમ, આમાં ત્રણ પદો છે- હું, બ્રહ્મ, છું. 'હું બ્રહ્મ' એમ કહેતાંની સાથે જ જે છીએ એ સાબિત થાય છે - હું અને બ્રહ્મ. હું અત્યારે બ્રહ્મ નથી તેથી મારે કહેવું પડ્યું કે હું બ્રહ્મ છું. છું બ્રહ્મ અને હું, તેમાંથી જ્યારે 'હું' નીકળી જાય ત્યારે બ્રહ્મ છું બચી રહે બ્રહ્મ છું એમ કહેતાંની સાથે જ એક અધ્યાહાર પડેલા છે કે બીજું કોઈ નથી, બ્રહ્મ છું. 'હું' તો નીકળી ગયો, હવે રહ્યું માત્ર 'બ્રહ્મ છું' પણ બ્રહ્મ છું એમ પણ કેમ કહેવું પડે છે? એવી પ્રતીતિ પણ થેના આધારે થાય છે કે બીજું કોઈ નથી અને બ્રહ્મ છું?

હું જે નહીં, બ્રહ્મ જે નહીં અને કેવળ છું, છું, છું - હાજરી એક અસ્તિત્વ, અસ્તિત્વનો જ કેવળ અનુભવ, કેવળ અસ્તિત્વનું જ ભાન. એ ભાનમાં જ તન્મય. તો આવી સ્થિતિને આ સૂત્રમાં શું નામ આપવામાં આવ્યું? અસ્મિતાસમાધિ. અસ્મિ અને અસ્મિતા. અસ્મિતા એટલે અસ્મિનો ભવ. હું આ જગતનો કોઈ સ્થૂળ પદાર્થ નથી, કોઈ સૂક્ષ્મ પદાર્થ નથી તેની પ્રતીતિ થતાં એક અલોકિક આનંદની, એક દિવ્ય આનંદની પ્રાપ્તિ થઈ અને એ આનંદમાં ને આનંદમાં ક્યાં સુધી પહોંચી જવાનું? અસ્મિ, અસ્મિ, અસ્મિ સુધી. ધીમે ધીમે તે આનંદનો પણ લોપ થઈ ગયો, આનંદ લેનાર જ કોઈ ન રહ્યું, આનંદનો અનુભવ મેળવનાર જ કોઈ ન હતું. કેવળ

અસ્તિત્વ જ રહ્યું. એનું નામ ધ્યુ' અસ્મિતા નામની સમાધિ.

યોગદર્શનના ચાર પાદ ક્રમિક શા માટે ?

સત્તરમા સૂત્રમાં સંપ્રજ્ઞાત સમાધિના ચાર ભેદ વર્ણવ્યા. આ યોગદર્શન પણ ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે, તેનાં ચાર નામ આપેલાં છે. ક્યાં ક્યાં ? સમાધિપાદ, સાધનપાદ, વિભૂતિપાદ અને કેવલ્યપાદ. પહેલાં સમાધિપાદ છે. સમાધિપાદ પહેલાં કેમ આવ્યો ? સમાધિ યુ' છે, કેટલી છે, કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, તેનાથી યુ' મેળવી શકાય છે ? એ બધું વર્ણન સમાધિપાદમાં આવ્યું છે. પાદ એટલે પગ. પાતંજલ યોગદર્શનને ચાર પાદ એટલે કે ચાર પગ છે. ચાર પગ ઉપર તે ઊભું છે તેથી સુસ્થિર રહી શકે છે. બે નહીં, ત્રણ નહીં અને ચાર પગ એટલા માટે તેને આખા. તેનો પ્રથમ પાદ સમાધિપાદ કે જ્યાં સમાધિ-ઓનું વિશદ વર્ણન આવે છે.

મનુષ્યને જ્યાં સુધી કોઈ વસ્તુની અસલ કિંમતની ખબર ન હોય, સાચું મૂલ્ય જ્યાં સુધી ન સમજાય ત્યાં સુધી તે વસ્તુને बेવા માટે તે ઈચ્છા કરતો નથી, તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરતો નથી, તે મેળવવા બોલાતો નથી. તે મેળવવાની ઈચ્છા તેને ક્યારે જાગે છે ? જ્યારે તે વસ્તુની કિંમત અનુભવે છે; તેની કિંમત યુ' છે, તેનું મૂલ્ય યુ' છે તેની ખબર પડે છે ત્યારે. કિંમત જાણ્યા વિના કાંઈ પણ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન થઈ શકતો નથી. ચાલુ વ્યવહારમાં પણ એકની, દસની, સોની નોટ; હીરામાણિક, સોનું; એ બધાની કિંમતની આપણને ખબર છે તેથી એક કરતાં બીજું અને ત્રીજું बेવા માટે આપણે ઘણા બધા પ્રયત્ન કરી નાખીએ છીએ, ઘણા બધા પુરુષાર્થ કરી નાખીએ છીએ, પણ ક્યારે કે જ્યારે આપણે તેની અસલ કિંમતને સમજ્યા છીએ ત્યારે. જો સો રૂપિયાની નોટ હોય અને તેની કિંમતની આપણને ખબર ન હોય તો તે बेવાનો આપણે પ્રયત્ન કરીએ ?

નદીકિનારે ફરવા ગયા હોઈએ અને ત્યાં સો-સોની નોટો ઊડતી હોય, તો જેમ રદી પેપરો ઉપર પગ મૂકીને આપણે આગળ નીકળી જઈએ છીએ તેમ તેના ઉપર પણ પગ મૂકીને ચાલ્યા જઈએ-જે સો-સોની નોટોની કિંમતની ખબર ન હોય તો. પણ ખબર હોય તો એકે એક નોટ बेવાનો પ્રયત્ન કરીએ, દોડાદોડી કરી મૂકીએ, સાધીને બાજુમાં હડ-સેલી વધુમાં વધુ નોટો આપણા ખિસ્સામાં કેમ આવે તેની હરીફાઈમાં પડી જઈએ, જ્ઞાનની જે ચતો થતી હોય તે પણ ઘડીક તો પડી રહે. આવું બધું ક્યારે થાય કે જ્યારે સોની નોટની કિંમતની ખબર હોય ત્યારે. તો મુખ્ય વાત છે કિંમતની ખબર પડવી. પછી મનુષ્યને કાંઈ કહેવું નથી પડતું કે તું આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર કે આ યોગનો અભ્યાસ કર કે સાધના કર કે ગુરુના ચરણોમાં બેસ કે ધ્યાન માટે સવારે બ્રાહ્મ-મુહૂર્તમાં ઊઠ. એવું કાંઈ જ કહેવું નથી પડતું, કહ્યા વગર જ બધું થયે જાય છે. જે તે બધાની કિંમત સમજવી દેવામાં આવી હશે તો. તો પછી બીજું કાંઈ કહેવું જ નહીં પડે. એટલે તો એ બુદ્ધિશાળી છે જ. ફરેક મનુષ્ય લાભને ઇચ્છે છે, કોઈ તુકસાન નથી ઇચ્છતું. મોટામાં મોટો લાભ કયો છે ? દીર્ઘજીવી લાભ કયો છે એ જો સમજવી દેવામાં આવ્યું હશે તો પછી કહેવું નહીં પડે કે તું અમુક લાભ લે. પછી તો પોતાની મેળે જ તે લાભ લેશે, પોતાની મેળે જ જ્યાં લાભ હશે ત્યાં જશે અને લાભ માટે જે કાંઈ કિંમત આપવી પડશે તે આપશે.

આમ પ્રથમ પાદમાં સમાધિઓ-સમાપ્તિઓ યુ' છે ? તેનાથી યુ' મળે છે ? તેનું વર્ણન છે. જ્યાં મનુષ્યને તે बेવાની ઈચ્છા થાય; તેથી પહેલાં 'સમાધિપાદ' આવ્યો.

બીજા સાધનપાદ છે. સાધના પછી કરવાની છે. પહેલાં તો સમાધિની કિંમત સમજી લીધી અને પછી સાધના માટે સાધનપાદ આવ્યો. સાધન કરતાં

કરતાં, સાધના કરતાં કરતાં વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી ત્રીજે વિભૂતિપાદ આવે છે. વિભૂતિ એટલે સિદ્ધિ. યોગમાં આદ્ય પ્રકારની સિદ્ધિઓ મણ્ડાવી છે—અભિમા, મહિમા, હથિમા, ગરિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકાશ્ય, ઈશિતા અને વશિતા. અભિમાથી શરીરને અણુ જેટલું નાનું બનાવી શકાય છે, મહિમાથી મોટું પહાડ જેવું બનાવી શકાય છે, હથિમાથી ૩ જેટલું હલકું બનાવી શકાય છે, ગરિમાથી પહાડ જેટલું વજનદાર બનાવી શકાય છે; પ્રાપ્તિથી સર્વ કંઈ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, પ્રાકાશ્યથી સર્વ કામનાઓ પૂરી થાય છે, ઈશિતાથી ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશનું સામર્થ્ય આવે છે, વશિતાથી જડ-ચેતન વશમાં રહે છે.

જે યોગી હથિમા સિદ્ધિથી પોતાના વજનને હલકું કરી શકતો હોય તેને કાંટા-કાંકરાથી ડરવાનું રહેતું નથી, તે કીચડમાં ફસાતો નથી, તે પાણી ઉપર ચાલી શકે છે, કાંટા ઉપર પણ સૂઈ શકે છે કારણકે તેનું શરીર સાવ હલકું થઈ ગયું છે. સોાને ઊભી પકડીને તેની અણી ઉપર રતું પુમડું મુકીએ તો તે પુમડું તેમાં ઊતરી જતું નથી કારણ કે તે સાવ હલકું છે. પરંતુ વજનદાર કેવાને તે સોાની અણી ઉપર મુકીએ તો તે કેળું સોામાં ઊતરી જાય છે, સોા તેમાં પેસી જાય છે. કારણ કે કેળું વજનદાર છે. આ એક સિદ્ધિનું દર્શાવ આપ્યું. આવી આઠ પ્રકારની સિદ્ધિઓ—અષ્ટ એશ્વર્યો જ્ઞાનામાં હોય તે ઈશ્વરતુલ્ય છે. ઈશ્વરનો અર્થ જ થાય છે 'એશ્વર્યવાળો'. આઠે એક કે ચાહે આઠેય એશ્વર્યો પ્રાપ્ત કરે તે ઈશ્વરતુલ્ય છે. યોગશાસ્ત્રમાં વિભૂતિપાદમાં આ અષ્ટ મહાએશ્વર્યોની વાત આવે છે. જગતમાં અનેક એશ્વર્યો છે. તેના કોઈ પાર નથી, પરંતુ તેમાં આ યોગ દ્વારા અષ્ટસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ તે મહાએશ્વર્ય કહેવાય છે. બીજાં ઘણાં એશ્વર્યો છે પણ આ એશ્વર્ય પાસે તેની કોઈ કિમત નથી. તે બધાં એશ્વર્યો છે અને આ 'મહાએશ્વર્ય' છે.

યોગ-સાધના તો આત્મસિદ્ધિ અર્થે છે સમાધિપાદ અને સાધનપાદનો અભ્યાસ કરી તેને

જે જીવનમાં ઉતારી દે છે તે યોગી બને છે. તેની ઈચ્છા હોય કે ન હોય તો પણ તેને સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ભયકે આપણે આ કેદારેશ્વર મહાદેવના મંદિરથી ચાલીને તેવનાર જવું હોય તો આપણી ઈચ્છા હોય કે ન હોય તોય આપણા પગમાં માટી ચોટી જ; પણ માટી ચોટાડવી એ કંઈ આપણા ઉદ્દેશ્ય નહોતો. આપણા ઉદ્દેશ્ય તો તેવનાર પહોંચવાનો હતો. એમાં વચ્ચે પગમાં માટી ચોટી પડી. યોગની સાધના-અભ્યાસ તો આત્મસિદ્ધિ અર્થે છે. આત્મસિદ્ધિ સુધી પહોંચતાં પહોંચતાં વચ્ચે બીજી સિદ્ધિઓ પણ આવી પડે અને જે સાધક સાવધાન ન હોય તો વચ્ચે ફેસાઈ જાય. નીકળ્યો હોય મુંબઈ જવા માટે પણ વચ્ચે સુરત કે વડોદરા ઊતરી જાય. તેને એમ થાય કે લાવ સુરત-વડોદરા જાતો જાઉં, મુંબઈ તો પછી પણ ક્યાં નથી જવાનું? જવાનું તો છે જ ને! આમ થોડા દિવસો-મહિનાઓ-વર્ષો તે વડોદરામાં રોકાઈ જાનો આનંદ માણે, ત્યાંથી સુરત શેકાય અને જાનો આનંદ માણે અને પછી મુંબઈ જાય. આ રીતે મુંબઈ જવામાં વિલંબ થઈ જાય, જે વચ્ચે ન શેકાય અને સીધા મુંબઈ જાય તે વડોદરા પહોંચી જાય. વચ્ચે શેકાતો શેકાતો મુંબઈ જાય એ વિલંબથી પહોંચે. મનમાં એવો નિશ્ચય કર્યો હોય કે સુરત-વડોદરાનો થોડો આનંદ લઈ, થોડું શેકાઈ પછી મુંબઈ ઊપડી જઈશ પણ ત્યાંના લોભામણા તત્ત્વિક આનંદમાં એવો તો લોભાઈ જાય, એવો તો ફેસાઈ જાય કે મુંબઈ જવા માટે નીકળ્યો હતો એ વાત જ સાવ ભૂલી જાય. અમદાવાદના નીકળ્યો વડોદરા કે સુરતમાં જ પડ્યો રહે, મુંબઈ પહોંચે જ નથી; આમ પણ બને.

જે નિપુણ નથી, જે સાવધાન નથી, જે યુરુના કહામાં નથી તેને આ સિદ્ધિઓ ફેસાવી દે છે. સામાન્ય-કાચો સાધક એ સિદ્ધિઓમાં ફેસાઈ જાય છે અને પાકો યુરુનિષ્ઠ સાધક એ જ સિદ્ધિઓને માર્ગ-દર્શક સામગ્રી છે. એ સિદ્ધિઓ માર્ગદર્શન કરાવે

છે કે હવે તમારી એકાગ્રતા આટલે સુધી પહોંચી, અમુક સિદ્ધિ મળી એટલે અમુક અંતર કપાયું અને અમુક અંતર બાકી રહ્યું અને આમ, આવી અલૌકિક-દિવ્ય સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય એટલે જગતનાં સામાન્ય યોધર્મો ફિક્કાં લાગે નિરસ લાગે; તેમાં તે લોભાળ જ નહીં.

સિદ્ધિઓના પ્રકાર

સિદ્ધિઓના પણ ત્રણ પ્રકાર છે, એક-બે વાર બાબાજીએ પણ અમારી સાથે વાતચીત કરેલી તેમાં સિદ્ધિઓના ત્રણ પ્રકાર ગણાવેલા. એક 'લૌકિક' સિદ્ધિ, બીજી 'પૌષ્ટિક' સિદ્ધિ અને ત્રીજી 'સ્વયંસિદ્ધિ'. અને ચોથી ગણીએ તે પાખંડ કે લાચલાલાકીની સિદ્ધિ પણ ગણી શકાય. મંત્રના અનુષ્ઠાનથી કે તપના પ્રભાવથી એકાદ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ જાય અને એ સિદ્ધિના પ્રદર્શનથી લોકોમાં વાહ વાહ થવા લાગે, પૂજા થવા લાગે તે લૌકિક સિદ્ધિ છે. જપ-તપથી પ્રાપ્ત કરેલું બધું વપરાઈ ન જાય ત્યાં સુધી આ સિદ્ધિ કામ આપે છે. લોકમાં જમે તેટલું દ્રવ્ય જમા હોય પણ જે વાપરતા જ જઈએ અને જમા ન કરાવીએ તે વહલું કે મોડું તે દ્રવ્ય અવશ્ય ખૂટી જાય. તેમ આ લૌકિક સિદ્ધિને વાપરવા માંડીએ તે લોકોમાં વાહવાહ અને પૂજા તે થાય, પધરામણીઓ તે થાય પરંતુ છેવટે દેવાયું નીકળે; તે સિદ્ધિઓ ચાલી જાય. આ લૌકિક સિદ્ધિની વાત થઈ. આગળ એક સુત્ર પણ આવશે જેનો અર્થ છે : સ્થાનવાળાઓના નિમંત્રણથી યોગીને તેમનામાં મોહ અને અહંકાર થાય તે ફરીને અનિષ્ટનો પ્રસંગ આવે છે.

યોગીઓને, સંતોને સ્થાનવાળાઓ-સંસારીઓ-મહાશયીઓ-આશ્રમવાસીઓ ચોતાને ત્યાં પધારવાનું નિમંત્રણ આપે છે, જે સ્થાનવાળાઓના નિમંત્રણથી કે પ્રસંગો સાંભળી સાંભળીને કે તેમના તરફથી થતી પૂજાઓથી યોગીના મનમાં સંગ(મોહ) અને સ્મય(અહંકાર) આવે; જેમકે મારી કેવી પૂજા થઈ રહી છે ! હું કેવો મોટો યોગીરાજ ! મને તે લોકો ભગવાન સમાન ગણે છે ! હું તે ગુરુ, આટલા

મારા શિષ્યો, આટલા આટલા મને ભોલાવી રહ્યા છે ! તેનો અહંકાર જાગે અને સ્થાનવાળાઓને ત્યાં જતો-આવતો થાય તેથી તેનો તેને સંગ લાગી જાય, મોહ-માયા લાગી જાય, કુટુંબમાં મમતા બંધાઈ જાય અને ત્યારે પુનરનિષ્ટપ્રસંગાત્ફરીને અનિષ્ટનો પ્રસંગ આવે છે. 'પુનઃ' શબ્દ વાપર્યો છે એટલે કે પહેલાં જેવું અનિષ્ટ હતું તેવાં અનિષ્ટોમાં ફરીને ફર્યાવ છે.

આ રીતે લૌકિક સિદ્ધિ ચાલી જાય એટલે પાછા હતા એવા ને એવા થઈ જાય. લૌકિક સિદ્ધિથી ચડિયાતી યોગની સિદ્ધિ છે ચાહે એક હોય કે ચાહે આઠેય હોય, તે ખૂબ જબરજસ્ત છે. લૌકિક સિદ્ધિથી પણ નીચલી કક્ષાની એક સિદ્ધિ છે; તે પાખંડની સિદ્ધિ, ચાલાકીની સિદ્ધિ. લોકોને સમજ ન પડે એટલી ઝડપથી કે એટલી ચાલાકીથી કે એટલી બુદ્ધિથી લોકોને છેતરી લેનાર પણ સિદ્ધમાં ગણાતો હોય અને લૌકિક સિદ્ધિ મેળવેલી હોય એ પણ સિદ્ધમાં ગણાતો હોય અને અષ્ટાંગયોગથી જેલું સિદ્ધિ મેળવેલી હોય એ પણ સિદ્ધમાં ગણાતો હોય. પ્રથમ જે પ્રકારના સિદ્ધ કરતાં યોગસિદ્ધ ધણા ચડિયાતો છે. તેની પાસેથી સિદ્ધિ ખૂટતી નથી. તે સિદ્ધિ તેને આત્મસિદ્ધિ સુધી પહોંચાડે છે. જે આ સિદ્ધિઓથી પતન જ થવાનું હોય તે પતનભિમુનિ યોગદર્શનમાં આવશે મોટા વિભૂતિપાદ મૂકત જ શા માટે ! તેમની તે સાધકોને કલ્યાણમાર્ગમાં લઈ જવાની કેટલી બધી ઈચ્છા અને તાલાવેલી છે ! તે માટે કેવું અમૂલ્ય યોગશાસ્ત્ર-યોગદર્શન તેમણે આપણી સમક્ષ મૂકી દીધું !

તે સિદ્ધિઓ હકીકતમાં પતન કરનારી નથી, એ તે એક દીવાદાંડી છે. અહીંથી આપણે મુંબઈ જતા હોઈએ અને વચ્ચે સુરત આવે તે તેથી ખબર પડે કે અમદાવાદથી સુરત સુધી પહોંચ્યા. એટલે કે આટલા ગાઉ માર્ગ કાપ્યો અને હવે આટલા માર્ગ બાકી રહ્યો. સુરત આવ્યું તે મુંબઈ હવે આટલું બાકી રહ્યું. આ બધી સમજણ પડતી જવાથી મુંબઈ સુધી પહોંચવામાં હિમત હારી ન જવાય, ધીરજ ખાઈ ન બેસાય અને વળી જ્યાં જ્યાં જગતના કલ્યાણ માટે

આ યોગઅષ્ટમલાગેશ્યની જરૂર પડે ત્યાં પરમાત્માની પ્રેરણાથી એનું પ્રદર્શન પણ કરે, ગુરુદેવની આજ્ઞાથી તેનું સુદર્શન પણ કરાવતો જાય. આમ અનેક પ્રકારે આ સિદ્ધિઓ ઉપાદેય છે. હવે 'સ્વયંસિદ્ધિ'ની વાત કરીએ.

સ્વયંસિદ્ધિ એટલે યોગનો અભ્યાસ કરતો કરતો આગળ વધતો જાય પરંતુ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે બાજુમાં સહેજ ફેંટાવું પડે તો ફેંટાય નહીં, સિદ્ધિઓમાં એનું મન લોભાય જ નહીં, તે સીધા સડસડાટ, સુરત કે વડોદરા ઊતર્યા સિવાય મુંબઈ જ જવા માટે દોડ ચાલુ રાખે; બાજુમાં જરાય ફેંટાય નહીં, થોડી વાર પણ રોકાય નહીં અને સીધા મુંબઈ. તેને વચમાં સુરત કે વડોદરા ન આવે, ત્યાં શું છે તેની ખબર તેને ન પડે અને સીધા તે મુંબઈ પહોંચી જાય. સીધા તે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી લે, આત્મસાક્ષાત્કાર-પરમાત્મસાક્ષાત્કાર-બ્રહ્મ-સાક્ષાત્કાર કરી લે તે મહાસિદ્ધિ. તેને મહા-આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. યોગની જે અષ્ટસિદ્ધિઓ છે તેની તેને ખબર નથી તો પણ મહાસિદ્ધિ તરીકે ગણાતો હોય, તેના નામની બાધાઓ ચાલતી હોય, તેના નામથી જે કાંઈ કરવામાં આવે તેમાં સફળતા મળતી હોય. કોઈ તેમના નામની બાધા રાખે કે મારે ત્યાં પુત્ર થશે તો હું બાપજીની પાસે હવન કરાવીશ કે મારી નોકરી છૂટી ગઈ છે એ નોકરી પ્રાપ્ત થશે તો હું તેમની પાસે જઈને નાખિયેર વધેરીશ કે કોર્ટમાં કેસ ચાલી રહ્યો છે તેમાં જીતી જઈશ તો યોગીમહારાજને દુધનો ઢાર પહેરાવીશ વગેરે વગેરે જે જે કાંઈ મનમાં સંકલ્પો કરે તે બધાના સંકલ્પો ફળે સિદ્ધ થાય; જ્યારે યોગીમહારાજને, બાપજીને આ બધાવતી કાંઈ જ ખબર ન હોય અને બધું બન્યું જતું હોય. જેણે યોગની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે તેને તો આ બધી ખબર પડતી જતી હોય, તે આપાસપૂર્વક બધું કરી શકે, જ્યારે સ્વયંસિદ્ધિ જેણે પ્રાપ્ત કરી લીધી હોય તેને

કરી જ ખબર ન હોય. તે તો પ્રભુમરતીમાં મસ્ત થઈ ગયેલો હોય. તો પછી આ બધું કેવી રીતે થતું હશે? તે તો બ્રહ્મસાક્ષાત્કારી, તે તો પરમાત્મસાક્ષાત્કારી તે તો આત્મસાક્ષાત્કારી, તે તો બ્રહ્મનો બાડીલો, પરમાત્માનો વહાવસોયો, આત્માનો પનોતો પુત્ર તેથી તે બધા તેની સંભાળ રાખતા હોય છે.

આપણા કોઈ સ્નેહી કે મિત્ર આપણા માટે મરી ફીટતો હોય, આપણું ઘણું બધું કરી છૂટતો હોય તો તેના તરફ આપણને કેવું વહાવ થાય છે! તેને માટે આપણે કેટલું બધું કરી છૂટવા તૈયાર હોઈએ છીએ! એક દષ્ટાંત દ્વારા આ વાત સમજાવે.

હનુમાનજીનાં મંદિરો કેમ થયાં ?

હનુમાનજી શ્રીરામના બાડીલા હતા. તેમની શ્રીરામ તરફની ભક્તિ અલૌકિક હતી સીતાજીએ તેમને સાચાં મોતીની માળા પહેરાવી કે જેનું એક એક મોતી લાખ લાખનું હતું. તે મોતીને તેડીતોડી, દાંતથી ચાવી ચાવી તેમણે અંદર જોવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે આમાં મારા રામ છે? આમાં મારા પ્રભુ બિરાજમાન છે? આમાં મારા ગુરુદેવ હાજર છે? જે આમાં મારા ગુરુદેવ-પ્રભુ હાજર ન હોય તો તે સવાલાખ રૂપિયાનું મોતી હોય કે સવા કરોડ રૂપિયાનું મોતી હોય તોય તે મારે શું કામનું?

આમ હનુમાન રામને આવી રીતે માનતા હતા, રામમાં એકાગ્ર-તન્મય-તર્ક્ય થઈ ગયેલા હતા. રામથી પોતે ભુદા રહેવા માગતા જ નહોતા. જગતની કોઈપણ વસ્તુમાં રામ સિવાય એમને બીજું કાંઈ દેખાતું જ નહોતું. રામ સિવાય બીજું કાંઈ એમને જોઈતું જ નહોતું. એમને કોઈકે પૂછ્યું કે આજે કઈ તિથિ છે? તો હનુમાનજી કહે કે આજે રામનવમી છે. તે દિવસે રામનવમી નહોતી, બીજી તિથિ હતી પણ એમને બીજી તિથિનું ભાન જ નહોતું. કોઈ ગુરુબ્રાહ્મને પૂછીએ કે આજે કઈ તિથિ છે? તો કહેશે કે ગુરુપૂર્ણિમા.

આપણા વિનુભાઈ ઉર્ફે ગુરુપ્રેમભિક્ષુજી, આજથી ત્રીજા વર્ષે ગુરુપૂજિમા ઉજવાયેલી ત્યારે તેઓ કહેતા હતા કે, 'બારમાસી ગુરુપૂજિમા. આપુ ! મારે તો બારમાસી ગુરુપૂજિમા છે, મને તો બારેય મહિના ગુરુપૂજિમા જ લાગે છે. એક ગુરુપૂજિમા ગઈ તેના આનંદ લીધો. હવે રાજરાજ ગુરુપૂજિમા જેવો જ, જેટલો જ આનંદ થાય છે. બારે મહિના બધા જ દિવસો મને તો ગુરુપૂજિમાના લાગે છે.'

હનુમાનજી રામનવમીમાં જ લીન હતા, રામમાં તલ્લીન હતા તેથી એક એક મોતી જેવું પણ તેમાં રામ ન દેખાયા. તેઓ આવા રામના પ્રેમી હતા ! તો, જે રામનો આવો પ્રેમી હોય એ રામને કેટલો પ્રિય હોય ! રામ તેને કઈ રીતે માનતા હોય ! આપણા શિષ્ય કે આપણા પ્રેમી હોય તે તન-મન-ધનથી અર્પણ થઈ ચૂકેલો હોય તો તેના તરફ આપણા કેવો ભાવ હોય છે ! કેટલો અનહદ ભાવ હોય છે કે જેને વ્યક્ત-અભિવ્યક્ત કરી જ ન શકીએ ! એ ભાવ અને ઊભરો એટલો સુખ હોય છે કે જેને સ્વૂળ રૂપમાં બહાર બતાવી જ ન શકીએ. તેમના શ્રેય માટે આપણા મનમાં સતત ચિંતન-મનન ચાલવું જ હોય છે. હનુમાનજીને જેવા રામ પ્યારા હતા તેવા જ પ્યારા શ્રીરામને હનુમાન હતા. તેઓ કોઈને આ વાત પોતાના મોઢેથી ઘોડા જ કહેતા હતા ? તો એની સાબિતી શું ? આ જે હનુમાનજીનાં મંદિરો આપણે જોઈએ છીએ તે. આ કેદારેશ્વરની ટેકરી ઉપર સંકટમોચન હનુમાનનું મંદિર છે, જ્યાં અકવાડિયા પહેલાં સંકટ-મોચન સ્તોત્રથી આપણે બાર કલાકનો જાપવજ કર્યો હતો. હનુમાનજીનાં મંદિરો થયાં એ શાની સાબિતી છે ? રામના હનુમાન તરફના પ્રેમની કે જે રામ 'ભગવાન' તરીકે પૂજાય અને રામનાં મંદિરો થાય તો રામનો જે લાડીલો હોય તે એમનો એમ શેનો રહી જાય ? ! એનાંય મંદિરો થવાં જોઈએ, રામની પ્રેરણાથી.

પોતાનાં મંદિરો અને તેમ હનુમાનજી નહોતા ઈચ્છતા. તેઓ રામની સેવા એટલા માટે નહોતા કરતા કે રામ મારાં પણ મંદિરો બનાવે. એ તો તેમનો કેવળ શુદ્ધ પ્રેમ હતો, એ તો તેમનું શુદ્ધ જ્ઞાન હતું તેથી તે રામની સેવા કરતા હતા. તેમની જે શક્તિ હતી તેના ઉપયોગ-સદ્ઉપયોગ તેમણે પોતાના ગુરુ-દેવની સેવામાં કર્યો. પોતે જેને ભગવાન સમજતા હતા, પોતે જેને ઈશ્વર પરમાત્મા સમજતા હતા તેની સેવામાં પોતાનું જે કાંઈ હતું તે તમામ સમર્પણ કરી દીધું. તેઓ કાંઈ બદલાની આશાથી તેમની સેવા નહોતા કરતા. રામ એમને જેટલા વડાલા હતા, રામને પણ તેઓ તેટલા જ વડાલા હતા અને તેથી રામનાં મંદિરોની સાથે સાથે હનુમાનનાં મંદિરોય થયાં. ભગવાનનાં મંદિરોની સાથેસાથે ભક્તનાં મંદિરોય થયાં તે, ભગવાનનો ભક્ત તરફનો જે પ્રેમ તેની શુદ્ધ સાબિતી છે. આ વસ્તુ સમજવા જેવી છે. આના ઉપર આપણે ક્યારેય વિચાર નથી કર્યો કે હનુમાનજીનાં મંદિરો કેમ થયાં ?

ત્રણ પ્રકારની કે ચાર પ્રકારની સિદ્ધિની જે વાત કરી એમાંની એક સ્વર્ગસિદ્ધિ. પોતે કાંઈ નથી જાણતો, કાંઈ નથી કરતો, તો તેની આવી સંભાળ કોણ રાખે છે ? કુદરત-પરમતત્ત્વ સંભાળ રાખે છે. તે ઈચ્છે છે કે આ મારો લાડીલો મારી જેમ પૂજવા લાગે, તેના નામના ડંકા પડે, વાડવાહ થાય, ચારે બાજુ પૂજ થાય. આનું બધું ક્યારે થાય ?

લોકો પૂજ ક્યારે કરે ? લોકોના મનની ઈચ્છાઓ પૂરી થાય એટલે લોકો પૂજ કરવા લાગે. લોકોને તો પૂજના બદલામાં બહુ મામૂલી ચીજ જ જોઈએ છે. કાંઈ બહુ મોટી વસ્તુ નથી માંગતા. તેમને ભૌતિક પદાર્થોની જે ઈચ્છા થઈ, તે ઈચ્છાઓ પૂરી થાય એટલે લોકો પૂજ કરવા લાગે; લોકો વાડવાહ કરવા લાગે. પરમાત્મા આવી રીતે લોકોની ઈચ્છા પૂરી કરે છે :

એ પરમાત્માનો જે લાડીલો, તેના નામથી જે કાંઈ બાધા માનવામાં આવે, જે કાંઈ સંકલ્પ કરવામાં

આવે તે પરમાત્મા પૂરાં કરી દે. તેથી લોકો એમ માને કે બાપજીએ બધું ક્યું અને તેથી બાપજીને માનવા લાગે, બાપજીની પૂજા થવા લાગે, બાપજીની પધરામણી થવા લાગે, પરમાત્માસ્વરૂપ મનાવા લાગે. તે આ ઘઈ સ્વયંસિદ્ધિ, સ્વયંસિદ્ધિનો પ્રકાર બીજો સિદ્ધિઓ કરતાં ઘણું ઊંચું છે. કેમકે તેમાં પોતાને કંઈ જ કરવાનું નથી. પોતે નથી તે કૂલનો હાર ઈચ્છતા કે નથી નિદા ઈચ્છતા કે નથી પ્રથંસા ઈચ્છતા, તે તે પવનના ઝપાટામાં પૂમડું ઊડે તે પ્રમાણે પ્રારબ્ધના ખેલમાં, પ્રારબ્ધની લીલામાં, ત્યાં સુધી પ્રારબ્ધ પૂરું ન થાય ત્યાં સુધી ઊડ્યા કરે છે. તેને કોઈ કશી ઈચ્છા નથી. તેને કૂલ ચડાવે તે હારી નથી, શોક નથી; તેને જોડાનો હાર પહેરાવે તે શોક નથી, હર્ષ નથી; તેને ગાળો દો કે એનું સન્માન કરો, મન-મલનાં ગાદલાં પાપરી દો કે કંધા જોદડી આપો, જ્યાંએ કે ભૂખ્યા રાખો તે તેની સાથે તેને કોઈ ખતની આપત્તિ નથી. તેની જોવલાવા થાય તેવી ઈચ્છા તે તેના પિતાની-પરમપિતાની છે.

તેના જે પરમપિતા કે જેને મળવા માટે તેણે જગતનાં તમામ સુખોને નિલાંબલિ આપી દીધી હતી, તમામ સુખોનું બલિદાન આપી દીધું હતું, અચપ્પ જુવાની, તન-મન-ધન એ તમામ પરમપિતાને પ્રાપ્ત કરવામાં, પ્રલસાસ્ત્રાકારમાં જેણે વાપરી નાખેલાં હતાં એવા એ તેના પરમપિતા તેના ઉપર ખુશખુશ હતા, ન્યોચ્છવર હતા. તેથી તેઓ પોતાના દીકરાને આવો સુખી અને પોતાના જેવો જ સામર્થવાળો અને પોતાની જેમ જ પૂજતો જેવા ઈચ્છતા હતા.

તો, આ પ્રમાણે જે વ્યક્તિ આત્મસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી લે છે, જે બ્રહ્મસાક્ષાત્કારી છે તેને બીજી સિદ્ધિઓ સાથે કાંઈ નિસ્ખલ હોતી નથી. તો તેના માટે ફિકર કોણુ રાખે છે? તેના ગુરુદેવ, તેના ભગવાન, તેના પરમપિતા પરમાત્મા તેની સંભાળ રાખે છે. ગુરુપરંપરાની દૃષ્ટિએ ચાહે આ સંબંધને ગુરુ-

ચિયનો કહીએ કે ચાહે ભક્તિમાર્ગની દૃષ્ટિએ ભક્ત-ભગવાનનો કહીએ કે ચાહે આત્મા-પરમા-માનો કે જીવ-ચિવનો કહીએ કે તેને કર્મનો અટલ-અફર સિદ્ધાંત કહીએ કે વૈજ્ઞાનિક રીતે બીજું કાંઈ કહીએ પરંતુ આમ જરૂર બનતું હોય છે. તન-મન-ધન અને આખું જીવન તેણે જેની પાછળ અર્પણ કરી દીધું હોય છે તે તેની સંભાળ રાખે છે. "યોગસેમ-વલામ્બમ્" પોતાની આત્મબાજુનું આખું જગત એકઆરામ અને જોગવિલાસમાં ગળાડૂબ હોય છે ત્યારે જે પોતાની ભરતુવાતીમાં જેની પાછળ ગાંડોધેલા ઘઈને ભટકતો હોય છે તેને અતિ સમૃદ્ધ, શક્તિશાળી અને પૂજતો તે કરી દે છે. તે શક્તિની ઈચ્છા, કૃપા અને દોરીસંચારથી સ્વયંસિદ્ધતા નામે વમનકારી થવા કરે છે. આવી સ્વયંસિદ્ધિ અતિ શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે એમાં એ કેવળ પ્રભુમય જીવન વ્યતીત કરતો હોય છે. પોતાપણું કે અહુ-પણું કશું જ તેનામાં હોતું નથી.

વિભૂતિપાદની વાતમાં આ સિદ્ધિઓની વાત કરી સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તે વિભૂતિપાદ એટલા માટે છે કે સાધકે કેટલી ગતિ કરી, કેટલું અંતર કાપી નાખ્યું તેની તેને ખબર પડતી રહે અને જગતનાં સામાન્ય મુખલોગોથી ઉપરામ પામી જવાય. આ રીતે વિભૂતિપાદની ઉપચોગિતા છે.

તો, પિતક, વિચાર, આનંદ અને અસ્મિતાનો સહારો લઈને કઈ રીતે સંપ્રજ્ઞાત સમાધિની પ્રાપ્તિ થઈ શકે, કઈ રીતે સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ ઈન્દ્રિયોથી ઉપરામ થઈ જઈને આનંદરૂપી એકાગ્રતાની પ્રાપ્તિ કરી શકાય અને ત્યારબાદ કમલ: અસ્મિતા સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકાય તે વાત સમજતાં સમજતાં યોગ-દર્શનના ચાર પાદ વિશેની પણ થોડી સમજ પ્રાપ્ત કરી. ઉપરોક્ત વાતોને ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાથી તેમાં જે અધ્યાહાર રહેલું છે તે પણ સમજ શકાશે, ઘણી શંકાઓ ઉપર પડેલી પડી જશે અને સાધક યોગ્ય માર્ગે આગળ વધશે એવી અમને શ્રદ્ધા છે. (કમલ:)

....ના ખંડી શકે અવધૂતા

(શ્રી ભરતભાઈ દેસાઈના પરદેશગમન નિમિત્તે યોજાયેલ વિદાય-સન્માન-ગુભિચ્છા સમારંભનો અહેવાલ)

સંકલન - ડૉ. સદ્ગુરુસમર્પણભિક્ષુ

ઓમ્પરિવારના ઉપક્રમે, શ્રી ભરતભાઈ દેસાઈના પરદેશગમન નિમિત્તે તા. ૧૦-૮-'૮૬ના રોજ એક વિદેશવિદાય સમારંભ કમળાકામધેનુ હોલ-અમદાવાદ મુકામે યોજાયો.

ઓમ્પરિવારના લાડીલા, ઓ. પ્રે. પ. ટ્રસ્ટના પાયાની ઈંટ સમાન, હરદમ ઉત્સાહથી ઘનગનતા, પુરુપાર્ય જેમણે આત્મસાનુ કરી લીધા છે અને તેથી જ 'અશક્ય' શબ્દ જેમના શબ્દકોષમાં નથી તેવા શ્રી ભરતભાઈ ઓમ્પરિવારના બહુજનહિતાય-બહુજન-સુખાયના પરમ ધ્યેયને લઈને વિદેશ જઈ રહ્યા છે. વળી આંતરરાષ્ટ્રિય શાંતિવર્ષ નિમિત્તે પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગભિક્ષુજી દ્વારા આલેખાયેલ "નિર્ઝર ઝ્યું" કે ગેબથી" નામની પુસ્તિકામાં રજૂ થયેલ વિશ્વઅશાંતિનાં અતિ ગુપ્ત કારણોને રજૂ કરતો સંદેશ તેઓ પોતાની સાથે લઈ જઈ રહ્યા છે, કે જેથી વિદેશમાં તેનો સારી રીતે પ્રચાર થઈ શકે.

શૂરવીરો જ સત્સામગ્રીની મુક્ત મને પ્રશંસા કરી શકે

ઉપરોક્ત પુસ્તિકાની દેશ-વિદેશના મહાનુભાવોએ મુક્ત મને પ્રશંસા કરી છે અને પોતાનાં અભિપ્રાય-આશિષ લખી મોકલાવ્યાં છે. આ બધાં અભિપ્રાય-આશિષને ભેગાં કરી તાત્કાલિક એક પત્રિકા હિન્દીમાં છપાવવામાં આવી કે જેનો ઉપયોગ પ્રચારના એક માધ્યમ તરીકે કરી શકાય. અભિપ્રાયોની શરૂઆતમાં જ પ. પૂ. યોગભિક્ષુજી દ્વારા રજૂ થયેલ એક ખાસ નોંધ મુકવામાં આવી છે :

"વર્તમાન પ્રવાહસે કુછ ભિન્ન હોને પર લી, પ્રકાશિત સત્સામગ્રી યી મુક્ત મન સે યોગ્ય પ્રશંસા કરના ઝૌર ઉદારતાપૂર્વકે ઉસકા યુજ્ય ગાના યહ મહાન સાન્વિક શૂરવીરતા કા લક્ષણ હે. ઝૌસે સાન્વિક-શૂરવીર મહાપુરુષ વિરલ હી હોતે હે. ઉનકી ઝૌસી શૂરવીરતા સે સમાજ કા અસીમ કલ્યાણ હોતા હે. ઉનકે ચરણોંમે મસ્તકે અપને આપ હુકે ભતા હે." - યોગભિક્ષુ

પૂજ્યશ્રી નિયત સમયે હાજર થયા. આવતાંની સાથે જ પૂજ્યશ્રીએ તે પત્રિકા જેવા માગી. ડૉ. ભિક્ષુજીએ તે બતાવી જોટલે વાચતાં વાચતાં જ તેઓશ્રીએ પ્રવચનનો પ્રારંભ કર્યો :

"આપણી પુસ્તિકાના આ જે (પત્રિકા તરફ એક હાથથી ઈશારો કરીને) મહાનુભાવોએ ખૂબ વખાણ કર્યાં છે, મુક્ત મને પ્રશંસા કરી છે. તે ખરેખર તો તેમની શૂરવીરતાનું દર્શન કરાવે છે. અને પ્રશંસા કોણ કરે, કોણ કરી શકે? આનું સનૂસાહિત્ય જેને પસંદ પડનું હોય તે, અને પસંદ પડે તેથી જ તેની પ્રશંસા કરનાર વ્યક્તિ આ વાતને પોતાના જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરે છે અમુક અંશે ઉતારે પણ છે.

તો, આપણે નોંધમાં ક્યાંથી પ્રારંભ કર્યો છે? વર્તમાન પ્રવાહસે કુછ ભિન્ન હોને પર લી... વર્તમાન પ્રવાહથી કાંઈક જુદું હોવા છતાં પણ જે કાંઈ કહેવાઈ રહ્યું છે, જે કાંઈ બોલાઈ રહ્યું છે, જે કાંઈ લખાઈ રહ્યું છે એની પ્રશંસા કરવી, એનાં વખાણ કરવાં, એ યોગ્ય છે એમ કહેવું, એ સાચું છે એમ વદવું; એના માટે શૂરવીરતા જોઈએ. કેવી? સાન્વિક શૂરવીરતા. નહીં તો 'બોલ મારી બહુચરા.'

આ વાત આપણે કલ્યાણપુરામાં કહેલી કે ઘણી વાર આપણે 'બોલ મારી બહુચરા' કરવું પડે છે, કરીએ છીએ. આ 'બોલ મારી બહુચરા' એ ગામડાનો એક પ્રચલિત મુહાવરો છે. જે કાંઈ ચાલવું હોય તેમાં, જેમકે એક ગરબો ચાલતો હોય તેમાં પાછળ આવે કે બોલ મારી બહુચરા રે... તો, આપણે ગરબો ગાઈએ તે વખતે પાછળ બોલ...બોલ... આવતું હોય કે ન આવતું હોય તોય પોતાની જાતે જ જોડી દઈએ છીએ ને! એમાંથી આ મુહાવરો બન્યો; 'બોલ મારી બહુચરા રે'. આપણે ઘણી વાર બોલ મારી બહુચરા કરતા જોઈએ છીએ, કરવું પડતું હોય છે.

તેમ ન કરતાં જે કાંઈ સાચું છે, જે કાંઈ હકીકત છે તેની પ્રશંસા કરીએ.

તો, આ પત્રિકામાં એક સુંદર અભિપ્રાય છે; પ. પૂ. ઓમાનંદ સરસ્વતીજી મહારાજનો. તેઓ આર્યસમાજના અતિ પ્રતિષ્ઠિત સંનાસી મહારાજ છે. અમે માઉન્ટઆબુ ગયા ત્યારે તેમની મુલાકાત થયેલી. ત્યાં તેઓ એમનાં પુસ્તકોનો ઢગલો કરીને આવી (પૂજ્યશ્રીના આસન માસે પડેલી એક ખુરશી તરફ ઈશારો કરીને) નાની ખુરશીમાં બેઠેલા હતા. અમે તેમની સાથે થોડી વાતચીત કરી તો તેમણે કહ્યું કે લગભગ પાંત્રીસ લાખ રૂપિયા પુસ્તકોમાં નાખી દીધા છે. અને એ બધાં પુસ્તકોનો ઢગલો કરીને તેઓ બેઠા હતા. જે અમે થોડું કાંઈ કરીએ છીએ તો તમને નવાઈ લાગે છે કે બાપુ આ કરે છે, બાપુ આ કરે છે. અરે ! તેઓ જાતે આ પુસ્તકો વેચવા બેઠેલા. જે અમે જાતે પુસ્તકો વેચવા બેસી જઈએ તો તમારે શીએ તો એ પુસ્તકો વેચવા થું થું કરવું જોઈએ ? પુસ્તકોના એટલે કે સનૂસાહિતના વેચાણ માટે થું થું કરવું જોઈએ ? માન-અપમાન, કડવું-કસેણું, પ્રશંસા-નિંદા, હાર-કાંકરા-જોડા ગમે તે સહન કરીને તે કરવું જોઈએ.

તો, અમે તેમને આપણાં પુસ્તકો આપ્યાં અને કહ્યું કે આ પુસ્તકો વિષેનો આપનો અભિપ્રાય, આપની આશિષ પુસ્તક પર છાપેલા સરનામે, પછીથી અમને લખી મોકલજો. તો તેઓ કહે કે, અરે ! કાલે જ આવજો, કાલે જ લઈ જાજો બીજા દિવસે તેઓએ અમને નીચે મુજબનો અભિપ્રાય લખી આપ્યો.

પ. પૂ. ઓમાનંદ સરસ્વતીજી મહારાજ
ગુરુકુલ-જબજર, રોહતક (હરિયાણા)

શ્રી યોગબિશુજી કી પુસ્તક કે સ્વાધ્યાય સે ચમનિયમ કે પ્રસાર-પ્રચાર મેં સહાયતા મિલેગી. અતઃ ઇસકા પ્રસાર-પ્રચાર અધિક સે અધિક હો; પ્રભુકે મુખ્ય ઔર નિજનામ ઓરૂમ કા જ્ઞાન ઔર પ્રચાર ઇસસે ખડો.

ડીસેમ્બર-૮૬

બીજા એક સુંદર અભિપ્રાય છે. પરમ કાર્યકર્તા ડૉ. રમેશ્વર દયાલ ગુપ્તાનો. તેમની ઘણી બધી ડિગ્રીઓ મળેલી છે. (પૂજ્યશ્રી તેમની ડિગ્રીઓ વાંચે છે.) એમ. એ. (વેદ : ગુરુ કાંગડી યુનિ.), એમ. એ. પીએચ.ડી. (રાજનીતિ : ભોપાલ યુનિ.) સિદ્ધાંત-શાસ્ત્રી (અ. ભા. આ. કુ. પરિષદ), B.Sc. MITE (રિ. ડિ. એન્જિનિયર), અધ્યક્ષ : ત્રૈતવાદીય આર્યપીઠ એવં જીવદયા મંડલ, સંપાદક : માસિક (૧) ઉદ્ગતંત્ર, (૨) આર્યોકા ત્રૈતવાદ, માસિક; આટલી તો એમની ડિગ્રી છે. એમણે જે અભિપ્રાય આપ્યો છે એ જોટલી જગ્યા રોકે છે તેના કરતાં તેમની ડિગ્રી વધારે જગ્યા રોકે છે; તોય તે મૂકી છે.

ત્રૈતવાદ, દ્વૈતવાદ, અદ્વૈતવાદ, દ્વૈતાદ્વૈત, વિશિષ્ટાદ્વૈત, કેવલાદ્વૈત વગેરે જુદા જુદા વાદ અને તેમના જુદા જુદા આચાર્યો છે. દરેકે એક એક વાદ ઉપર પોતાનું આધિપત્ય જમાવીને તે વાદને કહેવાનો-સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

અરે ! જીવ ગમે તે વાદને માનવાવાળો હોય પરંતુ આખર તો તે જીવ છે, તે શિવ નથી. હા, તેના મગજમાં મનોવિજ્ઞાનને-જગતના ક્રમને જાણવા બાબતની જે સ્ફુરણાઓ થઈ તે આનંદની વાત છે. પણ આખરે તો મનુષ્ય માત્ર અલ્પજ્ઞ છે, પરમાત્મા સર્વજ્ઞ, મનુષ્ય એકદેશી, પરમાત્મા સર્વદેશી. તો, જે અલ્પજ્ઞ છે, જે સર્વજ્ઞ નથી એ જે કહે તે જ કદી સંપૂર્ણ સત્ય હોય ?! એ જે કહે તેમાં કાંઈ ફેરફાર ન થઈ શકે, એવું બની શકે ?! એટલે આપણે તો બધામાં માનનારા છીએ, બધાને અપનાવીએ છીએ, બધાનું સન્માન કરીએ છીએ; એનું જ નામ ઓમું પરિવાર. જે સર્વને પોતાનામાં સમાવી લે છે તે ઓમું પરિવાર છે.

ડૉ. રમેશ્વર દયાલજીનો અભિપ્રાય નીચે મુજબ છે :

“આપકે સાહિત્યકા સેટ મુજે બેટ મિલા. ઉસે મનોયોગપૂર્વક પઢા. પાતજલ યોગદર્શનકી બોધગમ્ય વ્યાખ્યા પઢી. ઉસે દૈનિક જીવનકે લિએ ઉપયોગી કરને કા ઉપક્રમ શલાધ્ય હે. હિંસા ઔર પશુહિંસા હી વિશ્વમે અશાંતિકા કારણ હે.

૪૨

ઉસ પર કહી ખાતે બિલકુલ નથી લગી, જો અખ તકે કિસીને નહીં કહી થી. જીવન કી પૂર્ણતા કે પૂર્વ વધ કિયે પશુઓં દ્વારા ખદલા લેના, વીર્ય-નાશ સે કૃમિયોંકા પૈદા હોના ઓર ઉન કૃમિયોં દ્વારા બીમારી ફેલાકર ખદલા લેના-યહ અભૂત-પૂર્વ પ્રસ્તુતીકરણ છે.”

અભિપ્રાય આપવામાં તેમણે કેટલી ઉદારતા બતાવી દીધી છે! થોડીયે કંજૂસાઈ નથી કરી. અભૂતપૂર્વ પ્રસ્તુતીકરણ! આજ સુધી આવું પ્રસ્તુતીકરણ. આવું પ્રગટીકરણ કોઈએ નથી કર્યું, ભૂતકાળમાં કદી નથી થયું. આટલા મોટા વિદ્વાન હોવા છતાં, એક વાદમાં માનવાવાળા હોવા છતાં આપણી પુસ્તિકામાં જે રજૂ-આત થઈ છે એની પ્રથંસા એમણે મુક્ત મને કરી નાખી છે.”

પૂજ્યશ્રીના પ્રવચન બાદ ઉપસ્થિત ગુરુ ભાઈ-બહેનોએ ભક્તિભાવપૂર્વક સ્વાધ્યાય કર્યો. સ્વાધ્યાય બાદ ય.પૂ. ગુરુદેવે સ્વહસ્તે શ્રી ભરતભાઈને વિદાય-સન્માન-પત્ર તથા ઓમનારાયણની ચાંદીની મુદ્રા અર્પણ કરી. આટલી વિધિ બાદ પૂજ્યશ્રીની વાણીગંગા વહેવા લાગી :

‘આજે કેવો સુંદર મોકો આવ્યો છે. આ વિદાય સમારંભ, શુભેચ્છા સમારંભ, સન્માન સમારંભ શ્રાવણ માસમાં. જેમ પદયાત્રા નીકળી હતી તે દિવસે વલ્લભા-ચાર્ય જ્યંતી હતી. કુદરતી. ‘જભ રઘુનાથ કૃપા કરે તો ખડી ખડી કાન હલાવે’ એ કહેવત હરવખતે સિદ્ધ થાય છે, સાર્થક થાય છે. તો, આ શ્રાવણ માસ, શ્રવણ કરવાનો માસ. આ માસમાં ખૂબ સાંભળવાનું છે જો બાકીના અગિયાર મહિના તે સાંભળેલાને વાગોળી શકીએ.

“ભરતભાઈએ પણ ગુરુચરણોમાં, સંતચરણોમાં ઓમપરિવારની છત્રછાંવામાં બેસીને ખૂબ સાંભળ્યું છે. હવે વધુ કાંઈ સાંભળવાની એમને જરૂર નથી. હવે એને વાગોળવાનું છે, વિચારવાનું છે, પીરસવાનું છે, જમાડવાનું છે, પ્રસારવાનું છે. ઓમપરિવારનું ધ્યેય, બહુજનહિતાય-બહુજનસુખાયનું જે ધ્યેય તે કોનું

નથી? જેને સુખી થવું છે એ સોનું છે. ભરતભાઈએ ત્યાં જઈને, ગુરુજીએ જે કાંઈ કહ્યું છે, જે કાંઈ ગણાવ્યું છે, ઓમપરિવારના ટ્રસ્ટડીંગના કોલમમાં જે કાંઈ લખ્યું છે, બસ એટલું જ કરવાનું છે? એવું કોઈ બંધન નથી, એવી કોઈ મર્યાદાઓ નથી. તેઓ ત્યાં જઈ જે જે કાંઈ કલ્યાણકારી, પોતા માટે અને અન્યો માટે કરે તે સર્વ ઓમપરિવારનું જ કાર્ય છે. બહુજનહિતાયનું જ કાર્ય છે.

...ના ખંડી શકો અવધૂતા

“આ વિદાય-સન્માન-પત્રમાં એક શબ્દ હતો- પ. પૂ. ગુરુદેવની અખંડ નૃપ્તિકારક પ્રેરણાનાં પીયૂષ પીને તથા તેઓશ્રીના શુભ હસ્તે પીઠ પર અક્ષય સંયમનો ભાથો બંધાવીને... - અર્જુન પાસે અક્ષય ભાથો હતો. અક્ષયભાથો એટલે જે ભાથામાંથી તીર ખૂટે જ નહીં. અક્ષયજીનો ક્ષય ન થાય એવો. તો, ભરતભાઈને કેવો ભાથો આપણે બંધાવી રહ્યા છીએ? અક્ષય સંયમનો, યમ-નિયમ-સંયમ કે જે કદી ખૂટે જ નહીં; એ વાપર્યા જ કરે છતાં કદી ઊણા ન થાય, અધૂરો ન થાય એવો અખંડ.

ઊભા ખંડુ, બેઠા ખંડુ, ખંડુ જગત સૂતા; તીનહુ લોકએ પૈર પસાયો, કહાં જઓગે પૂતા.

કાળ-મહાકાળ ગોરખનાથને થું કહે છે? ઊભા ખંડુ, બેઠા ખંડુ; દીકરા ! તું ક્યાં જવાનો હતો મારા ઝપાટામાંથી? હું તો બધાપને ખંડી નાખું, તોડી નાખું, છેદી નાખું. બધાની મર્યાદા તોડી નાખું- ઊભા હોય તો એનીય, બેઠો હોય તો એનીય, સુતો હોય તો એનીય, એ બધાની. ત્યારે ગોરખનાથ સામે જવાબ આપે છે કે-

ઊભા ખંડો, બેઠા ખંડો, ખંડો જગત સૂતા; ગુરુપતાપે ગોરખ બોલ્યા, ના ખંડી શકો અવધૂતા.

મહંદરનાથ એમના ગુરુ હતા. ગોરખનાથ મહંદરનાથના અતિ વહાલા શિષ્ય હતા. તો, જ્યારે કાળ એમને આવાહન આપે છે ત્યારે ગોરખનાથ

સામે લલકાર આપે છે. કેવો ? ભલે બધાને તમે ખંડી નાખો, બધાની મર્યાદા તોડી નાખો પણ મારા સંઘમ અને મર્યાદાને તોડી નહિ શકો. કારણ કે મારા પર મારા ગુરુદેવનો હાથ છે, મારા ગુરુદેવની આશિષ છે. ગુરુ પ્રતાપે ગૌરખ બોલ્યા, ના ખંડી શકો અવધૂતા.

તો, જે ગુરુના શિષ્યો પણ આવી હામવાળા, આવી શ્રદ્ધાવાળા, આવા વિશ્વાસવાળા હોય તો તેમના ગુરુ કેવા હોઈ શકે ? એમને કોણ ખંડી શકે ? પણ અજ્ઞાનીઓ, ઓછી સમજણવાળા, જડ પ્રકૃતિવાળાઓ ગુરુનું પતન થવું જુવે ત્યારે તેમની મતિ ભ્રમિત થઈ જાય. એમની તાકાત કેટલી ? ગુરુજનોના બહુજન-હિતાય-સુખાયના કાર્યો માટે એમને જે કંઈ કરવું પડવું હોય, કરવું પડવું હોય એનું માપ કાઢી શકે એવી શક્તિ લઘુમા-શિષ્યમાં ક્યાંથી હોય ? અને તો પછી સામાન્ય મનુષ્યમાં તો હોય જ ક્યાંથી ? સમરથકો નહીં દોષ ગોસાઈ. જેમના શિષ્યો પણ આવા સમર્થ છે તો એમના ગુરુ કેવા હોય !

એવા ગુરુને છોડાવવા માટે ગૌરખનાથ ગયા હતા. ક્યાં ? કામરૂ દેશમાં, માયાનગરીમાં ; સ્ત્રીના વેશ લઈને. એ દેશમાં પુરુષને જવા દેવામાં નહોતા આવતા તેથી ગૌરખે સ્ત્રીના વેશ લીધા હતા. સ્ત્રીના વેશ લઈને શણીના દરબારમાં ધૂસી ગયા. મીઠિયી બોલાય નહીં, નહીં તો બધાને ખબર પડી જાય તેથી ઢોલક વગાડતાં વગાડતાં સંકેત કર્યો- ચેત મછંદર ગૌરખ આયા, ચેત મછંદર ગૌરખ આયા.

આગળ કાળને શું કહે છે ? 'ના ખંડી શકો અવધૂતા' અને અહીં કહે છે, 'ચેત મછંદર ગૌરખ આયા.' કેટલો બધો વિરોધભાસ ! તો, સામાન્ય જનોને જેમ મતિ-વિભ્રમ થઈ જાય તેમ શિષ્યોને પણ થઈ જાય. ગુરુદેવ કમજોર લાગે, સામાન્ય મનુષ્ય જેવા લાગે પરંતુ સામાન્ય મનુષ્ય આ વિભ્રમમાંથી જલદી મુક્ત ન થાય ત્યારે ગુરુદેવના લક્ષ્મી-શિષ્યોને આવો સમય આવે ત્યારે એમની જખરજસ્ત ઉત્પત્તિ થવાની હોય. જેમ એક ખાડો ફેંકવા માટે પંદર ડગલાં પાછું જવું પડે છે ; તો જ

દોડીને ફૂંકો મારી શકાય, એમ શિષ્ય પણ પાછા પડે છે અને પાછા પડ્યા પછી એમને અમુક સમયે ખબર પડી જાય કે ત્યાં મારી ભૂલ હતી, ત્યાં મારી શક્તિ મર્યાદિત હતી તેથી ગુરુદેવની એ ક્રિયાઓને શું પારખી ન શક્યો. આમ બન્યા પછી એ વધુ નિષ્ઠાવાળો થઈ જાય છે.

આમ, 'ચેત મછંદર ગૌરખ આયા' એમ કરી ગુરુદેવને માયાનગરીમાંથી છોડાવી જ્યાં એમનો અસલ મુકામ છે ત્યાં લઈ જાય છે. ગૌરખનાથ તો વિચારતો વિચારતો આવી રહ્યો છે કે હા ! ગુરુદેવને માયા-નગરીમાંથી તો છોડાવી લાવ્યો હવે તેમને તેમનું આસન સોંપું. એમ વિચાર કરતાં કરતાં ગુરુદેવના નિવાસસ્થાનનું તાળું જોલ્યું અને અંદર નજર કરી તો અરે ! ગુરુદેવ તો અહીં આસન પર જ બિરાજેલા છે. જે ગુરુદેવ કેટલાય વર્ષોથી ફૂસાઈ ગયેલા અને અહીં જુવે છે તો તેઓ તો તેમના આસન પર જ બેઠેલા છે. તો પછી આ શું ? (ગુરુદેવ મુક્ત હાસ્ય કરે છે) આ તો ગૌરખનાથ ! તરત સમજી ગયા કે આ તો બધી માયા ! મને આગળ વધારવા માટે ગુરુદેવે માયા કરેલી છે. હું ગુરુદેવને માયામાંથી ઉગારવા ગયા પણ એ તો એક લીલા હતી. ગુરુદેવને અહીં જ બેઠેલા જોઈ મારો બધો ભ્રમ, અલંકાર ઓગળી ગયો.

તો, ક્યારેક આવા વિભ્રમો લઈ જાય છે તે એકનિષ્ઠ શિષ્યોને આગળ વધારી દે છે અને સામાન્ય મનુષ્યને ખાડામાં નાખી દે છે. એણે થોડું ઘણું જે કાંઈ સુકૃત કર્યું હોય અને કાંઈ પુણ્ય ભેગું થયું હોય તે પણ આવા વિભ્રમોથી નાથ પામી જાય છે.

એ બી સી ડી ઈ એફ જી,
શીશામાંથી ફાર પી !

"અમે જ્યારે અમેરિકા ગયા હતા ત્યારે અંગ્રેજી ભાષાની જાણકારીના અભાવે ખુબ અડચણ પડી હતી. અને તેથી ભારત પાછા આવી 'એ બી સી ડી'

ડીસેમ્બર-૮૬

શીખવાનું ખૂબ જોર કર્યું. એકાદ મહિનો ચાલ્યું અને પાછું બધું પડી રહ્યું. આમ જીવનમાં અનેક વાર અંગ્રેજી શીખવાનો પ્રયત્ન કર્યો. જ્યારે બરાબર મહેનત કરીએ એટલે અંદરથી એક સ્ફુરણ થાય કે એની પાછળ તારે ચાટલી બધી મહેનત કરવી છે ! પણ એ મહેનતનું ફળ શું ? કે અંગ્રેજી ભાષા આવડશે. જે એટલી જ મહેનત તારા જે વિષય છે તેમાં કર તો ? ! અત્યાર સુધી અંગ્રેજી વગર ચાલ્યું છે અને હવે કેમ નહીં ચાલે ? અને હવે તો અંગ્રેજી જાણનારા ઘણા બધા પ્રેમીઓ છે અને તેઓ મદદ કરી જ રહ્યા છે.

આમ વિચારવા છતાં એ બી સી ડી ઈ એફ જ થઈ જ જાય અને એમ કરતાં કરતાં નાનપણમાં બધા છોડ્યા અને એમ જે બોલતા તે યાદ આવી જાય.

એ બી સી ડી ઈ એફ જ, શીશામાંથી દારૂ પી ; એચ આઈ જે કે એલ એમ એન પછી તેને ચડ્યું ઘેન ;

ઓ પી ક્યુ આર એસ ટી યુ, પછી તેને ઊતરી ગયું ;

વી ડબલ્યુ એક્સ વાય ઝેડ, પછી તેણે ઓઠવો હેટ. સાવ મામૂલી વાત અને છતાં કેટલી ગભિર !

એ બી સી ડી એફ જ કરતા થઈએ એટલે પછી શીશામાંથી દારૂ પીતા થઈ જવાનું ! પરદેશ શા માટે જવાનું ? ભારતની સંસ્કૃતિની જે મર્યાદા છે તેને તોડવા માટે ? એ બી સી ડી આવડી જાય એટલે ન પીવાનું, ન ખાવાનું, ન વર્તવાનું ; એ બધું કરવાનું ? મનુષ્યને એ બી સી ડી આવડી જાય અને પછી સાવધાન ન રહે તો 'શીશામાંથી દારૂ પી' પણ આવી જાય. અને એ આવે એટલે 'એચ આઈ જે કે એલ એમ એન, પછી તેને ચડ્યું ઘેન' ; પછી તેને ઘેન ચડે. વિવેક-મર્યાદાઓ ખલાસ. એક તો અણસમજૂ માણસ અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિમાં રંગાય પછી શું થાય ? મર્યાદાઓ તૂટે. પછી જ્યારે એના પૂરા મર્મને એ

સમજે, ગુરુસંતોની એના પર દયા થાય પછી એનું ઘેન ઊતરી જાય અને ઘેન ઊતરે ત્યાર પછી માથે હેટ ઓઠે-પહેરે. ત્યાં સુધી તો તે ઉઘાડા માથે જ ફરે અને ઉઘાડા માથે ફરવું એટલે કે મર્યાદાઓ તોડી નાખવી.

તો આમ નાના છોકરા જે વાત હસવા માટે બોલતા એમાંથી જે આપણે કાંઈક સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો એ સમજણ દીવાદાંડી બની જાય છે."

પૂજ્યશ્રીના પ્રવચન બાદ શ્રી ડૉ. ભિક્ષુ, શ્રી વનુભાઈ, શ્રી પંકજભાઈ, શ્રી પ્રહલાદભાઈ, શ્રી નેપથભાઈ, શ્રી વિજયભાઈ, શ્રી ભાનુભાઈ શ્રી મણિભાઈ, શ્રી ભૌમિકભાઈ વગેરે ગુરુભાઈઓએ શ્રી ભરતભાઈને શુભેચ્છા પાઠવી. આમાંના એક ભાઈએ અમેરિકાને 'કામરૂદેશ' ગણાવ્યો તેથી પૂજ્યશ્રીએ તેમનો ભ્રમ દૂર કરતા કહ્યું -

...એમાં દીવો શું કરે ? !

કામરૂદેશ એટલે ઇન્ડિયાઓની પૂર્તિ કરવાવાળો દેશ, ઇન્ડિયાઓની પૂર્તિ કરવાવાળી જગ્યા. દીવો પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે એ તેનો સ્વભાવ છે, એ તેનું અસ્તિત્વ છે. જે પતંગિયુ ઊડવું ઊડવું એ દીવામાં પડે અને ખાક થઈ જાય એમાં દીવાનો શું વાંકે ? એ પતંગિયાનો પોતાનો વાંક છે.

અહીંથી બહાર નીકળીએ અને રસ્તામાં કેરીઓથી લચી પડેલાં આંબા જેઈએ. આંબાએ પોતાનો વિકાસ, પોતાની ખૂબસૂરતી, પોતાની સ્વાદિષ્ટતા કોઈને લલચાવવા માટે નહોતી કરી. પરંતુ આપણે લલચાઈ ગયા. આપણી જીભને વશમાં ન રાખી શક્યા અને જે કેરી તોડી લીધી. ચોક્રીદાર જેઈ ગયો અને જે બાંગલા વળગાડયા. પછી કહીએ કે ભારે ખરાબ, પેલા હોલ પાસે જે આંબા હતો ને તે ભારે ખરાબ ! એમ ન કહીએ કે મારો સ્વભાવ ખરાબ હતો. ખાસ સમજવાની વાત છે.

કામરૂ દેશ એ કામરૂ દેશ છે; અમેરિકા, અમેરિકા છે; ભારત, ભારત છે; રશિયા, રશિયા છે; સીની વિશેષતા છે. આપણે સીની વિશેષતા બેવાનો પ્રયત્ન કરીએ; જે આપણને પચતું હોય એ બેવાનો પ્રયત્ન કરીએ; જેનાથી આપણી ઉન્નતિ થતી હોય એ બેવાનો પ્રયત્ન કરીએ; જે આપણી સંસ્કૃતિને બંધબેસતું હોય એ બેવાનો પ્રયત્ન કરીએ. વિરુદ્ધનું થા માટે લઈએ? કામરૂ દેશ એટલે ઈચ્છાની પૂર્તિ કરવાવાળો દેશ. હલકી ઈચ્છા હોય તો હલકી ઈચ્છાનીયે નુપ્તિ કરે ઊંચી ઈચ્છા હોય તો ઊંચી ઈચ્છાનીયે નુપ્તિ કરે.

પરદેશના જ એક મહાપુરુષના શબ્દો છે કે 'મારું પેટ તો શું કબ્રસ્તાન છે કે હું માંસ ખાઉં?!' માંસ ન ખાવા બાબતની આવી સચોટ અને તર્કયુક્ત દલીલ આજ સુધી કોઈ ભારતીય ઋષિએ પણ નથી કરી. આપણે એમ માનીએ કે એ જ કામરૂ દેશ છે અને એમાં આમ જ છે અને તેમ જ છે અને આપણે જ જબરા છીએ. અરે! એક અમેરિકન યોગીના અમારી પર આવેલા પત્રોમાં તેમણે અનેક ખુલાસા કરેલા કે બોકો એમ જ માને છે કે ભારત એટલે બધું સારું સારું અને અમેરિકા એટલે બધું ખોટું ખોટું! સારું અને ખોટું બધું અહીંયાં પણ છે અને ભારતમાં પણ છે. અને એ વાત આપણે માનીએ જ છીએ."

પૂજ્યશ્રીના 'અમેરિકા કામરૂ દેશ છે' એ બાબતના ખુલાસા બાદ કાર્યક્રમની પૂર્ણાહુતિ કરતાં શ્રી ભરતભાઈ દેસાઈએ પોતાના પ્રવચનમાં કહ્યું :

"ઓમ્પરિવારના પ્રેમીઓ, લગભગ અડધા-પોણા કલાક સુધી સાત-આઠ વર્ષના ભૂતકાળનાં સ્મરણોની યાદી હું સાંભળી રહ્યો હતો. માનવસહજ સ્વભાવ છે ભૂતકાળની ચર્ચાઓમાં રોકાઈ રહેવાનો. ભાઈશ્રી નેપથભાઈએ કહ્યું કે ભરતભાઈ અહીંથી જઈ રહ્યા છે, તો એમની જગ્યાએ એમનું કાર્ય - તે જે કાંઈ પણ કરતા હતા અને જે કામ માટે તેમની પાસે જવું પડતું હતું તે ન જવું પડે અને દરેક કાર્ય

પોતે કરી શકીએ એવું કાંઈક-અહીં થયો. નેપથભાઈએ જે કાંઈ અવલોકન કર્યું તેમાં એક વધુ વિચાર કે જેનો અમલ થયેલો જ છે તે આપની સમક્ષ રજૂ કરું છું."

ભરતભાઈ અમેરિકા જવાના છે તેનો ખ્યાલ ભરતભાઈને હતો જ અને તેથી જ તેમણે અમુક કાર્યોમાંથી પોતાની રીતે પાછળ પગલાં માંડ્યાં હતાં. એને ઘણાંએ જડતા ગણી હતી અને ઘણાંએ એને અમારા સ્વભાવનું જે મૂળ વર્તન છે તેની સાથે સરખામણી કરી હતી. કોઈના જવાથી વેક્યુમ થાય એવી ઈચ્છા ભરતભાઈમાં પહેલેથી જ નહોતી અને તેથી હું જાઉં એ પહેલાં કોઈ વ્યક્તિ પ્રવૃત્ત થાય એ રીતની ભૂમિકા તૈયાર થાય તે માટેના ઘણા પ્રયત્નો મારાથી સ્વતંત્ર રીતે થયા અને તે કારણે ઘણાને તે અમારી જડતા લાગી હોય તો તે દષ્ટિભેદ જ છે, બીજું કાંઈ નથી.

ઓમ્પરિવારનાં અમેરિકાનાં કાર્યોને જ્યાં સુધી સંબંધ છે ત્યાં સુધી પૈસાના વાકે એ નહીં રોકાય એવું પરમાત્મા જ કાંઈક કરશે, એવી ઊંડે ઊંડે કંઈક ખાતરી છે. અને એ માટે આપ સીના તરફથી મળેલી શુભેચ્છાઓ હું સાથે લઈ જાઉં છું. તેથી જ હું એકલો જાઉં છું એવો અંદેશો મને પોતાને તો નથી જ, આપ સીને પણ નહીં હોય એવી ખાતરી છે."

આટલું કહી, સત્યધર્મગુરુદેવની જય ઘોષાવી શ્રી ભરતભાઈએ તેમનું પ્રવચન પૂરું કર્યું. ત્યારબાદ સૌએ પ્રસાદ લીધા અને ભરતભાઈને વ્યક્તિગત શુભેચ્છાઓ પાઠવી સી છૂટા પડ્યા.

"જે બુદ્ધિ સમર્પિત થઈને રહે છે તે જ બુદ્ધિની બુદ્ધિમાની છે. ગુરુજનો અને સંતજનોના ચરણોમાં બુદ્ધિપૂર્વક નિર્બુદ્ધિ થઈને બેસવું એ જ બુદ્ધિ-માનપણું છે."

॥ ૫ ॥

[શ્રીમતી મીનાં સ્મિથે (અમેરિકા) પ. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગલિશ્વરને
પૂછેલા પ્રશ્નો અને પૂજ્યશ્રીએ આપેલા તેના ઉત્તરો]

પ્રશ્ન : મને યોગ, ધ્યાન તેમજ આધ્યાત્મિકતામાં ખૂબ રસ છે પણ અમારી સંસ્કૃતિ જુદા પ્રકારની છે તેથી મને અનુકૂળતા નથી મળતી. અહીંના લોકો પણ યોગ-ધ્યાનમાં રસ લેતા થાય તે માટે શું કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર : આપની દૃષ્ટિએ બધી સંસ્કૃતિઓ જુદી જુદી હશે પણ અમારી દૃષ્ટિએ સમસ્ત વિશ્વની જીવમાત્રની સંસ્કૃતિ એક છે. સંસ્કૃતિનો અર્થ પણ થાય છે સારી કૃતિ, શ્રેષ્ઠ સર્જન, ઉત્તમ રચના વગેરે. ઉપરથી જુદી જુદી લાગતી સર્વ સંસ્કૃતિના લોકો સુખ ઇચ્છે છે. આ દૃષ્ટિએ જોતાં સર્વ સંસ્કૃતિમાં 'સુખની ઇચ્છા' રૂપી એકતા છે. સુખ-આનંદ, યોગ અને ધ્યાનમાંથી મળી શકે છે એટલું સમજાવી દેવાથી અહીંના લોકોને પણ તેમાં અભિરુચિ જાગશે. સૌ ડોલરને ઇચ્છે છે ને ? કારણકે ડોલરની કિંમત તેઓ જાણે છે ; તેથી તેમને કહેવું નથી પડતું કે તમે ડોલર લ્યો. આપણું કામ તો માત્ર એટલું જ છે કે સૌને યોગ-ધ્યાનની કિંમત સમજાવી દેવામાં આવે. પછી બાકીનું કાર્ય તેની જાતે જ થશે. સૌ બાલ ઇચ્છે છે, કોઈ નુકસાન નથી ઇચ્છતું. (જવાબ સાંભળીને તેઓ ખૂબ ખુશી વ્યક્ત કરે છે)

પ્રશ્ન : મેં છૂટાછેડા લીધેલા છે, હવે હું લગ્ન કરવા નથી ઇચ્છતી, પણ જીવનમાં ખૂબ એકલાપણું લાગે છે તે માટે શું કરવું ?

ઉત્તર : ફરીને લગ્ન ન કરવાનો તમારો નિર્ણય પ્રશંસનીય છે. કારણકે લગ્નજીવન પણ એટલા માટે છે કે તેના સુખ અને આનંદનો સ્વાનુભવ મેળવી લેવાથી પછી તેમાં કુતૂહલ કે જિજ્ઞાસા નથી રહેતી. પછી ક્યાલુપથમાં આગળ વધતાં હોઈએ ત્યારે તેનું પ્રલોભન આપણા પથમાં રુકાવટ નાખી શકતું નથી. જેમકે આપણે દૂધપાક ખાધો ન હોય અને બીજાઓ પાસેથી તેના સ્વાદની પ્રશંસા સાંભળીએ ત્યારે આપણા મનમાં એમ થાય કે તેમાં કેવો સ્વાદ-આનંદ હશે ? હું પણ ખાઈ જોઉં. પણ જો આપણે અનેક વાર

ભરપેટ દૂધપાક ખાધો હોય તો તેની અતિશયોક્તિપૂર્ણ પ્રશંસા સાંભળતી વખતે એમ થાય કે અમે પણ દૂધપાક ખૂબ ખાધો છે, અમે પણ તેનો સ્વાદ ખૂબ માણ્યો છે. 'જન્નત હકીકતમે' ક્યા હૈ, હમ જાનતે હૈ ; લેકિન દિલકો ખુશ રખનેકા ગાલિબ, યહ ખયાલ અચ્છા હૈ." (અર્થ :- સ્વર્ગ જેવું કાંઈ ખરેખર છે કે નહીં તે અમે જાણીએ છીએ પણ દિલને રાજ સખવા માટે સ્વર્ગ વિષેની કલ્પનામાં રાચવું તે સારું છે)

આમ, સાચી વાત સમજાઈ જવાથી પછી લગ્નજીવનના સુખતું પ્રલોભન આપણને કદયાણુ-પથમાં આગળ વધતાં રોકી નથી શકતું. પછી, સ્ત્રી-પુરુષ બંનેને પરસ્પરના શરીરની જિજ્ઞાસા અને કુતૂહલ ટળી જાય છે.

વિદ્યમાં ત્રણ પ્રકારની વ્યક્તિઓ છે : (૧) કે જેઓ ભોગોમાંથી સતત દુઃખની અનુભૂતિ કરવા છતાં એવા નિર્ણય પર નથી આવી શકતી કે ભોગોમાં દુઃખ જ છે, કદી સુખ નથી ; (૨) કે જેઓ ભોગોમાંથી મળતા દુઃખનો ફેક્ટ એક વખત અનુભવ કરીને એવા નિર્ણય પર આવી જાય છે કે ભોગોમાં કેવળ દુઃખ જ છે ; (૩) કે જેમને ભોગોના દુઃખનો સ્વાનુભવ કરવાની જરૂરત એક વખત પણ પડતી નથી. ખીજાઓને દુઃખી થતા જોઈને જ તેઓ એવા નિર્ણય પર આવી જાય છે કે ભોગોમાં કેવળ દુઃખ જ છે.

તે વાત દષ્ટાંતથી સમજાવે ; સમુદ્રના કિનારે એક વ્યક્તિ ઊભી છે. તે સમુદ્રમાંથી એક અંજલિ પાણી પીએ છે અને ખારું લાગવાથી થૂ થૂ કરીને થૂંકી નાખે છે. તે જ પ્રમાણે તે સમુદ્રમાંથી જુદી જુદી જગ્યાએથી પાણી પીધા જ કરે છે ; એ આશ્ચર્ય એ કે ક્યાંકથી મીઠું પાણી પ્રાપ્ત થશે. આ જ પ્રમાણે અનેક જન્મો અને અનેક વર્ષો કર્યા જ કરે છે પણ તે વ્યક્તિ એ નિર્ણય પર નથી આવી શકતી કે આખો સમુદ્ર ખારો-ખારો જ છે, તેમાં ક્યાંય એક ટીપું

પણ મીઠું પાણી નથી !

ત્રીજો મનુષ્ય પણ સમુદ્રકિનારે ઊભો છે. સમુદ્રમાંથી તે પણ એક અંજલિ પાણી પીએ છે અને ખારું લાગવાથી થુંકી નાખે છે. પણ તે ફક્ત આટલા અનુભવ ઉપરથી જ એવા નિર્ણય પર આવી જાય છે કે આખા સમુદ્રનું પાણી ખારું જ છે, તેમાં કયાંય એક છાંટો પણ મીઠો નથી.

ત્રીજો મનુષ્ય પણ સમુદ્રકિનારે ઊભો છે. તે સમુદ્રમાંથી એક અંજલિ પાણી પણ પીતો નથી. તે તો ઉપરોક્ત બંને મનુષ્યોના અનુભવ ઉપરથી જ એવો નિર્ણય કરી લે છે કે આખો સમુદ્ર ખારો ખારો જ છે. તેમાંથી એક અંજલિ પાણી પણ પીધા જેવું નથી.

મીનાં સિમ્થ : આપ ત્રીજા પ્રકારના વ્યક્તિ-માંના છો.

યોગલિક્ષુ : હું પણ એ જ કહી રહ્યો હતો કે હવે આપણે પોતે નિર્ણય કરવાનો છે કે આ ત્રણમાંથી આપણે કયા પ્રકારમાં છીએ ?

મીનાં સિમ્થ : હું તો પ્રથમ પ્રકારમાં છું. (સીનું હાસ્ય) આપનું મુક્ત હાસ્ય મને ખૂબ પ્રભાવિત કરે છે. મને આપની આંખો ખૂબ ગમે છે. મારી આંખો આપના જેવી કયારે થશે ?

યોગલિક્ષુ : આપની આંખો મારા જેવી જ છે. આપના બે નેહા વચ્ચેની ઊભી રેખા જેઈને મને એવું ભાવવાની પ્રેરણા થાય છે કે આપ ખૂબ આધ્યાત્મિક અને સાત્વિક સ્વભાવના છો.

છૂટાછેડા પછી જીવનમાં લાગતી એકલતા બાબત પૂછેલા તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવાનો હવે પ્રયત્ન કરું છું.

એ એકલતા ત્યાં સુધી જ લાગે છે કે ત્યાં સુધી આપણા પોતામાં રહેલા શાશ્વત સુખના ઝરાના સંપર્કમાં આપણે નથી આવતા. જે સુખ આપણી અંદર જ છે અને જેના દ્વારા જ બહારનાં સુખોની 'સુખ' રૂપે અનુભૂતિ થાય છે તેને આપણે બહાર ગોતવા આંધળી દોટ મૂકી છો! જેમ "કસ્તૂરી કુંડલ બસે, મુગ કૂંઢે વનમાંબી; વૈસે ઘટમે પીવ હં, દુનિયા જનત નાહી," (અર્થ : સુગંધ મુગની નાભિમાં જ રહેલી છે પણ તેની અજ્ઞાનતાના કારણે તે બહાર ફાંફાં મારે છે; તેવી રીતે પરમાત્મા - સાચો આનંદ મનુષ્યની અંદર જ રહેલો છે પણ તે બહાર ગોત્યા કરે છે.)

લાડુ અને જીભનો સંપર્ક થવાથી સ્વાદની-આનંદની અનુભૂતિ થાય છે. પરંતુ એ જ લાડુ જમતા હોઈએ ત્યારે જો કોઈ માઠા સમાચાર મળે તો લાડુનો સ્વાદ ચાલ્યો જાય છે. તેથી એ નક્કી થયું કે સ્વાદ લાડુમાં પણ નથી કે જીભ (ઇન્દ્રિય)માં પણ નથી. સ્વાદ તો એકાગ્રતામાં હોતો જે માઠા સમાચાર સાંભળતાં એકાગ્રતા તૂટવાથી ચાલ્યો ગયો અને તેથી લાડુ અને જીભનું મિલન થવા છતાં સ્વાદની પ્રતીતિ ન થઈ શકી. દરેક આનંદની અનુભૂતિ એકાગ્રતા દ્વારા થઈ શકે છે અને એકાગ્રતા યોગ અને ધ્યાન દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ જ રીતે ધ્યાન-પારણાજનિત એકાગ્રતા દ્વારા આપણી જ અંદર રહેલા સાચા સુખનો સંપર્ક કરી લેવાથી પછી જીવનમાં એકલાપણું નથી લાગતું. શેજ પ્લેનમાં ફરવાનું સુખ માણતો હોય તેને સાઈકલનું સુખ આકર્ષી નથી શકતું. પછી ભલે તે પોતાની મોજ-મસ્તી માટે સાઈકલ ચલાવે.

તેના માટે (એકલતા માટે) આ પ્રમાણે વિચારવાથી પણ ઘણું સમાધાન થઈ જાય છે કે એકલતા ટાળવા માટે આપણા જીવનમાં જેને પ્રવેશવા દઈશું તેનાથી એકલતા તો ટળશે પણ તે એવું ઘણું બધું સાથે લાવશે કે જે આપણને અણગમતું હશે. એકલતામાં એક પ્રકારનું દુઃખ છે તો સ્વતંત્રતાનું પરમ સુખ પણ છે. એ સ્વતંત્રતાના સુખના ભોગે એકલતા પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ. આ પ્રમાણેની સમજણ સાખવાથી એકલતાના દુઃખને સહન કરવાનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે; કે પરતંત્રતાનું દુઃખ અને કેટલીયે અકલ્પિત આપત્તિઓના દુઃખને સહન કરવા કરતાં એકલતાના દુઃખને સહન કરી લેવું શું ખોટું? વળી એકલતાની ટેવ પડી જવાથી તે દુઃખદાયક નથી લાગતી, પછી તો એકલતા દુઃખદાયક લાગે છે. માટે એકલતા ટાળવાથી, એકલતામાં ઘણું સુખ મળશે એવી ભ્રમણા અને પ્રલોભનોમાં અણજેતી આપત્તિઓને આમંત્રણ ન આપવું જોઈએ.

(ક્રમશઃ)

क्लेश, कर्म, कर्मों के फल और वासनाओं से विमुक्त ऐसा विशेष चेतन (वेही अकेल मात्र) अश्वर हैं। अश्वर संपूर्ण सर्वज्ञ हैं। अश्वर त्रिकालिन गुरुओं के भी गुरु हैं; काल से अनु का छेदन-भेदन नहीं हो सकता। अश्वर का नाम प्रणव (ओम्=ॐ) है। ओम् का मार्यक जप करने से आत्मसाक्षात्कार होता है और अन्तरायों का अभाव हो जाता है।

From :-

ઓમગુરુ પ્રેમસમર્પણ ધ્યાનભિક્ષુ પરિવાર ટ્રસ્ટ,
૧૨૮, શ્રીકુંજ સોસાયટી, રત્નાપાર્ક પાછળ,
ઘાટલોડિયા રોડ, ઘાટલોડિયા, અમદાવાદ-૬૧.

To,

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન :

ઓમગુરુ પ્રેમસમર્પણ ધ્યાનભિક્ષુ પરિવાર ટ્રસ્ટ

૧૨૮, શ્રીકુંજ સોસાયટી, રત્નાપાર્કની પાછળ,

ઘાટલોડિયા રોડ, ઘાટલોડિયા, અમદાવાદ-૬૧.

(રજિ. નં. ઈ/૪૪૧૬ તા. ૧૧-૫-૮૧)

આઈ.ટી.ઈ.યુ. ૮૦-૭ નં. એચ. ક્યુ. iii

૩૩-૪૩/૮૬-૮૭ માર્ચ ૧૯૮૯ સુધી

આદ્યસંસ્થાપક તથા } પ. પૂ. ગુરુદેવ
આધ્યાત્મિક વહી } શ્રી યોગભિક્ષુ

ટ્રસ્ટી મંડળ :

ચેરમેન : ડૉ. સોમાભઈ એ. પટેલ

જનરલ સેક્રેટરી : વબ્જીભાઈ પટેલ

ખજાનચી : દેવચંદભાઈ વી. પટેલ

ટ્રસ્ટી : રોહીતભાઈ બી. સુખડીયા

દામોદરભાઈ એ. પટેલ

ભારતનભાઈ મર્યાક

નોંધપાત્ર વ્યાસ

ટ્રસ્ટના ઉદ્દેશો :

(૧) સર્વવ્યાપક પરમ સૂક્ષ્મ ચેતનતત્ત્વ 'કેળેનુ' નામ પ્રણવઃ
(ઓમ-કે) છે તેની પ્રતીતિ બહુજનસમાજને કરાવવા
પ્રયત્ન કરવો. (૨) 'યોગ'નો પ્રચાર, પ્રસાર અને સંશોધન
કરવા પ્રયત્ન કરવો (૩) સમાજનું નૈતિક ધોરણુ ઊંચું
લાવવા માટે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો સાહિત્ય દ્વારા પ્રચાર
અને પ્રસાર માટે પ્રયત્ન કરવો. (૪) આ ઉપરાંત
'બહુજનહિતાય-બહુજનસુખાય' ને લગતાં કાર્યો જેવાં કે
કેળવણી, તબીબી સારવાર વગેરે કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

વાચકમિત્રોને :

'ગુનમ્ભરા'ને લગતા પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો
શ્રી નોંધપાત્ર વ્યાસ

૩, ગંગાધર સોસાયટી, રામબાગ પાછળ, માણીનગર,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૮.

મુદ્રક : ઉમા પ્રિન્ટર્સ

દરિયાપુર ચારરસ્તા, ટાવર પાસે, અમદાવાદ

દાઘટલ : મોના આર્ટ પ્રિન્ટર્સ, ઝોહવ, અમદાવાદ.

ફોન : ૮૮૭૨૨૩

મુખપૃષ્ઠ : શ્રી કિશોરભાઈ મકવાણા